

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ

ΜΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ,

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟΝ ΘΕΣΜΟ

ΙΔΙΩΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΘΕΣΠΙΣΗ ΤΟΥ ν. 4205/2013¹

του Νέστορα Ε. Κουράκη

Καθηγητή Νομικής Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Ομότιμου Καθηγητή Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών

Ι. Η σημασία, η εμβέλεια και η αποτίμηση του θεσμού σε γενικό επίπεδο

1. Ο κατ' οίκον περιορισμός είναι μια μορφή ποινικού μέτρου ή ποινικής κύρωσης που αποτρέπει τον εγκλεισμό ενός παραβατικού ατόμου μέσα σε κατάσταση κράτησης, υπό την προϋπόθεση ότι το άτομο αυτό θα παραμένει, ενόλω ή ενμέρει, υπό επιτήρηση στον χώρο διαμονής ή κατοικίας του. Για τον έλεγχο και την επιτήρηση του υπό περιορισμό ατόμου γίνεται χρήση, τα τελευταία χρόνια, ηλεκτρονικών συστημάτων παρακολούθησης που επιτρέπουν τον γεωεντοπισμό (δηλ. GPS), όπως ιδίως το λεγόμενο «βραχιολάκι» ή «μπρασελέ». Ειδικότερα, στα συστήματα αυτά ένας ηλεκτρονικός πομπός εξοπλισμένος με φωτοκύτταρο εκπέμπει συνεχώς σε ένα δέκτη, συνδεδεμένο με ηλεκτρονικό υπολογιστή, σήματα για την αναγνώριση της ακριβούς θέσης του φορέα. Σημειώνεται ότι παλαιότερα ο έλεγχος γινόταν

¹ Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο Πρώτο Παγκύπριο Συνέδριο Ποινικού Δικαίου και Εγκληματολογίας, που πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία την 6-7.3.2015 σε συνδιοργάνωση του Πανεπιστημίου Λευκωσίας και του εκεί εδρεύοντος Ινστιτούτου Ποινικών Σπουδών και Εγκληματολογίας, με το Πανεπιστήμιο Αθηνών (Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών) (δεν ελήφθησαν υπ' όψη νεότερες νομοθετικές μεταβολές μετά τον Μάρτιο 2015). Η εργασία αφιερώνεται ένθερμα στον τιμώμενο Πρύτανη των Ελλήνων Ποινικολόγων, κ. **Χριστόφορο Αργυρόπουλο**, που ετίμησε με το ήθος και την εμβρίθεια των νομικών του γνώσεων την ποινική επιστήμη.

κυρίως μέσω μη προγραμματισμένων («τυχαίων») τηλεφωνικών κλήσεων, στις οποίες έπρεπε να απαντά το υπό παρακολούθηση άτομο.

Η ανάπτυξη του θεσμού, εντασσόμενου στο πλαίσιο του λεγόμενου «κοινοτικού σωφρονισμού» και των εναλλακτικών [εξωιδρυματικών] ποινικών μέτρων ή κυρώσεων, σηματοδοτείται στις ΗΠΑ ήδη κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας '70, ιδίως σε μεγάλα αστικά κέντρα, όπως η Ουάσιγκτον, η Καλιφόρνια και η Φλόριντα, αλλά, την επόμενη δεκαετία και σε ομοσπονδιακό επίπεδο, σε συνδυασμό με την υφ' όρον απόλυση (supervised release) ή την αναστολή της ποινής (probation) (Sentencing Reform Act, 12.10.1984).

Παράλληλη εξάπλωση γνωρίζει ο θεσμός και στην Ευρώπη, όπως στη Γαλλία, στο πλαίσιο της λεγόμενης «προδικαστικής κράτησης» και ειδικότερα του «δικαστηριακού ελέγχου» (contrôle judiciaire) για συλλαμβανόμενους ή κατηγορούμενους (ά. 138§2 γαλλΚΠΔ), αλλά επίσης, από το 1997, για καταδίκους με επιβαλλόμενη ή υπολειπόμενη ποινή έως δύο έτη (ά. 723-6 επ. γαλλΚΠΔ σε συνδ. με ά. 132-26-1 γαλλΚΚ). Επίσης στην Ιταλία το μέτρο υιοθετείται είτε ως «κατ' οίκον κράτηση (arresto domiciliario - ά. 284 ιταλΚΠΔ), είτε ως εναλλακτικός τρόπος έκτισης μιας ήδη επιβληθείσας ποινής κατά της ελευθερίας (detenzione domiciliare, ά. 47 ter ιταλΣωφρΚ 1975 - ordinamento penitenziario:

<http://www.ristretti.it/areestudio/alternative/esterna/domiciliare.htm>).

2. Από τις δεκαετίες '80 και '90 ο θεσμός αναπτύχθηκε περαιτέρω στον Καναδά (1987), τη Σουηδία (1994), καθώς και στη Μεγ. Βρετανία, όπου με νομοθετική πράξη του 1991 ο θεσμός προβλέφθηκε ως τρόπος περιορισμού της κίνησης παραβατικών ανηλίκων κατά τις νυκτερινές ώρες

–curfew

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/53/section/12/enacted>).

Επιπλέον, ειδικές ρυθμίσεις για τα προαναφερθέντα εναλλακτικά ή εξωιδρυματικά μέτρα που εκτελούνται στην Κοινότητα (κυρίως εννοείται εδώ η κοινωφελής εργασία, αλλ' επίσης η κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση) περιλαμβάνονται στους Στοιχειώδεις Πρότυπους Κανόνες του ΟΗΕ για τα Εξωιδρυματικά Μέτρα (τους

κλασική έκφραση του Gresham Sykes), όπως ιδίως η απόσπαση του καταδικαζόμενου και εγκλειόμενου από τον οικογενειακό, κοινωνικό και εργασιακό/ επαγγελματικό του περίγυρο, ο κοινωνικός του στιγματισμός, η ενδεχόμενη ιδρυματοποίησή του και ιδίως ο συγχρωτισμός του με επικίνδυνους εγκληματίες, που τον «μυούν» στα της «τέχνης του υψηλού εγκλήματος». Επίσης, δεν είναι μικρής σημασίας και το γεγονός ότι με τον θεσμό αυτόν εξοικονομούνται σημαντικά κρατικά κονδύλια, τα οποία μπορούν να διατίθενται για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης στις φυλακές.

4. Περαιτέρω, από έρευνες που έχουν διεξαχθεί στις ΗΠΑ⁵, προκύπτει ότι οι ίδιοι οι υποβληθέντες σε κατ' οίκον περιορισμό χαρακτηρίζουν εν γένει το μέτρο ως «καλύτερο από φυλακή» (better than jail) και περίπου οι μισοί (46,2%) θεωρούν την αναγκαστική παραμονή τους κατ' οίκον ως «ανεκτή» έως «πολύ ανεκτή», αν και όλοι σχεδόν ανέφεραν ότι δοκίμασαν ανία προτού προσαρμοσθούν στην εφαρμογή του μέτρου. Σημαντικό είναι ακόμη να σημειωθεί εδώ, ότι κατά τους ίδιους ερευνητές, το ποσοστό υποτροπής των εν λόγω καταδικασθέντων δεν υπερβαίνει το 4%. Επίσης, σε παρεμφερή συμπεράσματα κατέληξε έρευνα με συνεντεύξεις 64 υποβληθέντων σε κατ' οίκον περιορισμό στο πρόγραμμα “Daytona Beach” της Florida, όπου τα 2/3 των ερωτηθέντων θεώρησαν ότι άλλαξε ριζικά η ζωή τους επί τα βελτίω⁶. Πάντως, ορισμένα άλλα προγράμματα που εφαρμόστηκαν σε χρήστες ουσιών, δεν φαίνεται να είχαν επιτυχία, και τούτο για λόγους που αφορούσαν είτε τους επιμελητές – κοινωνικούς λειτουργούς, είτε και τους ίδιους τους δράστες⁷. Επίσης, στις Ευρωπαϊκές χώρες, η εφαρμογή των προγραμμάτων ηλεκτρονικής επιτήρησης, τουλάχιστον όσον αφορά την «προδικαστική φάση», δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη, δεδομένου ότι σε

⁵ Terry L. Baumer / Robert I. Mendelsohn, , Electronically Monitored Home Confinement: Does it work?, in: Jim Byrne/ Arthur J. Lurigio/ Joan Petersiglia (eds.), Smart Sentencing. The Emergence of Intermediate Sanctions, Sage, 1992, 60-62.

⁶ Βλ. J.R. Lilly/ R.A. Ball/ J. Wright, Home Incarceration with Electronic Monitoring in Kenton County, Kentucky: An Evaluation, in: Belinda R. McCarthy (ed.), Intermediate Punishments: Intensive Supervision, Home Confinement and Electronic Surveillance, New York: Criminal Justice Press, 1987, 189 επ.

⁷ Βλ. R. Watts/ D. Glaser, Electronic Monitoring of Drug Offenders in California, in: Jim Byrne et al. (eds.), ανωτ. (σημ. 5), 68 επ.

διεξαχθείσα έρευνα από τις 28 χώρες από τις οποίες συνελέγησαν στοιχεία, μόνον οι 7 είχαν αυτό το είδος εναλλακτικού μέτρου αντί για προσωρινή κράτηση⁸

5. Βέβαια, στον αντίποδα αυτών των πλεονεκτημάτων καταγράφονται και ορισμένα εγγενή *μειονεκτήματα* του θεσμού, όπως ιδίως το ότι η εγκατάσταση, στον χώρο διαμονής ή κατοικίας, μπορεί να οδηγήσει σε προσβολή του δικαιώματος επί του ιδιωτικού βίου (*privacy, privauté*), του ασύλου της κατοικίας, αλλά και του δικαιώματος για σεβασμό των προσωπικών δεδομένων, γενικότερα, δε, σε μια προσβολή βασικών στοιχείων της αξιοπρέπειας και της προσωπικότητας του ατόμου. Προσβολή, που παραπέμπει ενίοτε στην ατμόσφαιρα ηλεκτρονικής καταπίεσης που τόσο εύστοχα περιέγραψε ο George Orwell ήδη από το 1948 στο κλασικό μυθιστόρημά του «1984», ή στην ατμόσφαιρα του «πανοπτικού κράτους» που αναλύει γλαφυρά ο Michel Foucault στο έργο του «Επιτήρηση και Τιμωρία». Επομένως, για την επιτυχή εφαρμογή του θεσμού προϋποτίθεται η δημιουργία ασφαλιστικών δικλείδων που θα περιορίζουν την παρακολούθηση και επιτήρηση στο απολύτως αναγκαίο για τις περιστάσεις επίπεδο ενός Κράτους Δικαίου.

6. Από τις αναπτύξεις που προηγήθηκαν προκύπτει ότι ο θεσμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο κατά την *ποινική διαδικασία*, ως εναλλακτικό μέτρο αντί για την προσωρινή κράτηση του υποδίκου, όσο επίσης σε συνδυασμό με την *καταδίκη για έκτιση της στερητικής ποινής της ελευθερίας*, π.χ. σε συνδυασμό με την υφ' όρον απόλυση ή την υφ' όρον αναστολή εκτέλεσης της ποινής, ή επίσης *κατά την έκτιση της ποινής*, μέσω των αδειών κρατουμένων.

⁸ A. van Kalmthout/ C. Morgenstern (eds.), *Pre-trial Detention in Europe*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2009, 96, κατά παραπομπή των *Miranda Boone/ Martine Herzog-Evans*, *Decision-Making and Offender Supervision*, in: *Fergus McNeill/ Kristel Beyens* (eds.), *Offender Supervision in Europe*, London: Palgrave Macmillan, 2013, 51-96: 61, 65' πρβλ. και *Hans-Jörg Albrecht/ Anton van Kalmthout* (eds.), *Community Sanctions in Europe and North America*, Freiburg/Br.: Max-Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, 2002, 586 επ., όπου μάλιστα αναφέρεται ότι από τις κυρώσεις ή τα μέτρα κοινοτικού σφραγισμού, μόνο η κοινωφελής εργασία έχει γνωρίσει διάδοση στην πράξη.

Ακόμη, κατά την πορεία εξέλιξης του θεσμού και ανάλογα με την έκταση ελευθερίας που παρέχεται στο υπό επιτήρηση άτομο, διαμορφώθηκαν περισσότερες δυνατότητες κατ' οίκον περιορισμού, από την απλή παραμονή του ατόμου στο σπίτι του κατά τις νυκτερινές ώρες (συνήθως 7 μ.μ. - 7 π.μ.: curfew), έως την έξοδό του από το σπίτι μόνο για επαγγελματικούς ή άλλους σοβαρούς λόγους (home confinement ή home detention) και έως την κράτησή του επί συνεχούς σχεδόν βάσεως μέσα στο σπίτι (home incarceration).

7. Τέλος, διαφοροποιήσεις παρατηρούνται ανά χώρα και ως προς το είδος των παραβατικών ατόμων που τίθενται υπό παρακολούθηση. Στη Γαλλία, π.χ., ο θεσμός, πέρα από όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω –παρ. 1-σε δικονομικό επίπεδο, εφαρμόζεται επίσης για καταδικαζόμενους σε ποινή κατά της ελευθερίας άνω των επτά ετών ή, για ποινή άνω των πέντε ετών όσων χαρακτηρίζονται ως επικίνδυνοι υπότροποι, οπότε η ηλεκτρονική επιτήρηση καλύπτει στις περιπτώσεις αυτές ένα διάστημα τουλάχιστον δύο ετών, ή, τέλος, για βαρυποινίτες, μετά την έκτιση της ποινής, οπότε προβλέπεται περαιτέρω παρακολούθηση αυτών των καταδίκων (placement sous surveillance électronique fixe et mobile –ά. 131-36-9 γαλλΠΚ). Εξάλλου, στις ΗΠΑ (ομοσπονδιακό επίπεδο), ο κατ' οίκον περιορισμός σε περίπτωση π.χ. αναστολής υιοθετήθηκε αρχικά για να αφορά αξιόποινες πράξεις κατά της ιδιοκτησίας έως 10.000 δολάρια ή πράξεις κατοχής και μικροεμπορίας ναρκωτικών (λ.χ. έως ένα κιλό μαριχουάνας (<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/108466NCJRS.pdf>)).

II. Το νομοθετικό πλαίσιο και η αξιολόγηση του θεσμού στην Ελλάδα

8. Στην Ελλάδα, η εισαγωγή του θεσμού έγινε με αρκετή καθυστέρηση, μόλις το 2013, με τον νόμο 4205/2013 «περί ηλεκτρονικής επιτήρησης υπόδικων, κατάδικων και κρατούμενων σε άδεια». Ωστόσο ο νόμος αυτός, σε αντιστάθμισμα αυτής της καθυστέρησης, εμφανίζει κατ' αρχήν νομοτεχνική και ουσιαστική πληρότητα, με εξαίρεση πάντως τα σημεία ως προς τα οποία θα γίνει λόγος κατωτέρω. Θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι ήδη με τη θέσπιση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας το 1951, η Ελλάδα στο άρθρο 281 είχε εισαγάγει μια πρώτη μορφή του θεσμού και συγκεκριμένα για συλλαμβανόμενο που θα

μπορούσε «κατά τις περιστάσεις» να κρατείται «στο σπίτι του υπό φρούρηση, στην περίπτωση όμως αυτή με δικά του έξοδα, ωστόσο εκδοθεί το ένταλμα προσωρινής κράτησης ή απολυθεί». Εντούτοις η εν λόγω κράτηση κατ' οίκον υπό φρούρηση ενός συλλαμβανομένου δεν φαίνεται να εφαρμόστηκε κατά το παρελθόν, παρά μόνο για πολιτικά πρόσωπα σε περιόδους δικτατορίας ή πολιτικής ανωμαλίας. Επίσης, με το ά. 5 του ν. 3904/2010 εισήχθη στον ΠΚ (ά. 56) η δυνατότητα για κατ' οίκον κράτηση ως προς άτομα άνω των 75 ετών που καταδικάζονται σε ποινή φυλάκισης, με παράλληλη υποχρέωσή τους για εμφάνιση στο αστυνομικό τμήμα του τόπου κατοικίας τους σε τακτά χρονικά διαστήματα.

9. Στον νόμο 4205/2013 μπορεί κανείς να διακρίνει *τρεις κατηγορίες προσώπων* για εφαρμογή του θεσμού, όπως άλλωστε προαναγγέλλει και ο τίτλος του νόμου: τους υποδίκους, τους καταδίκους και τους κρατούμενους σε άδεια. Σημειώνεται ότι τα μέτρα εφαρμογής του θεσμού αποφασίζονται από τις δικαστικές ή εισαγγελικές αρχές (δικαστικό συμβούλιο, ανακριτής, εισαγγελέας) ή τα αρμόδια υπηρεσιακά όργανα, η δε τήρησή τους εποπτεύεται από τις εν λόγω αρχές. Πιο αναλυτικά για τις εν λόγω κατηγορίες προσώπων:

10. Στην περίπτωση των **υποδίκων**, ο θεσμός έχει τη μορφή περιοριστικού όρου (ά. 282§3 ΚΠΔ) και τίθεται ως *ενδιάμεσο μέτρο* ανάμεσα στους λοιπούς περιοριστικούς όρους και στην προσωρινή κράτηση. Επομένως, αυτός προηγείται πάντα της εξέτασης του ενδεχομένου επιβολής προσωρινής κράτησης. Η έννοια, εδώ, του περιοριστικού αυτού όρου είναι να *παραμένει ο κατηγορούμενος διαρκώς στην κατοικία του*, όπως αυτή ορίζεται στην ανακριτική διάταξη, και να αποφεύγει οποιαδήποτε επέμβαση στον ηλεκτρονικό εξοπλισμό που χρησιμοποιείται από την αρμόδια αρχή για να παρακολουθεί τη θέση του και να τηρεί σχετικό αρχείο (ά. 283Α ΚΠΔ). Είναι όμως εδώ πρόδηλο, ότι εφόσον με τη συσκευή του γεωεντοπισμού μπορεί να προσδιορίζεται ανά πάσα στιγμή η γεωγραφική θέση του υποδίκου, ο περιορισμός του τελευταίου μέσα στον συγκεκριμένο χώρο διαμονής ή κατοικίας του ολόκληρη την ημέρα αποτελεί ιδιαίτερα σκληρό και δυσανάλογα βαρύ μέτρο, που

οπωσδήποτε δεν δικαιολογείται από τα πράγματα. Μια παροχή δηλ. δυνατότητας στον υπόδικο να συνεχίσει την εργασία του και να μπορεί, επιπλέον, να εξέρχεται της κατοικίας του για άλλους σοβαρούς λόγους (π.χ. για λόγους υγείας), είναι κάτι που, πιστεύω, ότι θα αποτελούσε μιαν εξαιρετη βελτίωση του θεσμού σε αυτό το επίπεδο της προδικασίας.

11. Ως προς τις προϋποθέσεις εφαρμογής του θεσμού ως περιοριστικού όρου αντί για προσωρινή κράτηση, ο νομοθέτης θέτει τέσσερις ειδικότερους όρους: α) Να διώκεται ο κατηγορούμενος για κακούργημα (υπενθυμίζεται ότι και η προσωρινή κράτηση κατ' ά. 282 § 3 ΚΠΔ μπορεί να επιβληθεί μόνο αν ο κατηγορούμενος διώκεται για κακούργημα), β) Να έχει ο κατηγορούμενος γνωστή διαμονή στη χώρα, γ) Να συναινεί στο μέτρο, και δ) Να προκύπτει σκοπός εκ μέρους του φυγής ή πιθανότητα διάπραξης νέων εγκλημάτων (ά. 282§3.α ΚΠΔ). Η τελευταία αυτή προϋπόθεση εμφανίζεται να είναι εντελώς άστοχη και χωρίς καθόλου περιθώρια ευελιξίας για τους δικαστικούς λειτουργούς που θα λάβουν τη σχετική απόφαση για τον κατ' οίκον περιορισμό του κατηγορουμένου. Πράγματι, εάν συντρέχει αυτή η προϋπόθεση, που σχεδόν ταυτίζεται με εκείνην για την επιβολή προσωρινής κράτησης (και εκεί πρέπει ο υπόδικος να είναι ύποπτος φυγής ή διάπραξης νέων εγκλημάτων, απλώς λείπει μόνο το ιδιαίτερα ρευστό στοιχείο της «γνωστής διαμονής»), τότε γιατί οι εφαρμοστές του νόμου να προτιμήσουν τον κατ' οίκον περιορισμό; Πολύ επιτυχέστερη θα ήταν, λοιπόν, όπως πιστεύω, μια ρύθμιση που δεν θα έθετε ως προϋπόθεση το να είναι ο κατηγορούμενος ύποπτος φυγής ή τέλεσης νέων εγκλημάτων (!) και που, αντίθετα, με την έννοια ενός αληθινά ενδιάμεσου σταδίου, θα άφηνε στον δικαστή κατά την προδικασία τη δυνατότητα ενός πιο χαλαρού κατ' οίκον περιορισμού, παρόμοιου με εκείνον που προβλέπεται για τους υφ' όρον απολυόμενους καταδίκους με ηλεκτρονική επιτήρηση: ά. 110B §3 ΠΚ –κατωτ., παρ. 14).

12. Το μέτρο εφαρμόζεται υπό τις αυτές προϋποθέσεις (ά. 282§3.στ ΚΠΔ) και για ανηλίκους, εφόσον η πράξη για την οποία αυτοί κατηγορούνται απειλείται με ποινή κάθειρξης τουλάχιστον 10 ετών (καλύπτονται έτσι, από άποψη πλαισίων ποινής κατ' ά. 54 ΠΚ, όλες οι

περιπτώσεις επιβολής σε ανήλικο της ποινής του περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων). Σημειώνεται ακόμη ότι, σύμφωνα με την Αιτιολογική Εκθεση (σελ. 4), μόνη η άρνηση του κατηγορουμένου να συναινέσει στο μέτρο δεν τον καθιστά ύποπτο φυγής ή διάπραξης νέων εγκλημάτων και δεν αρκεί για την επιβολή σ' αυτόν προσωρινής κράτησης. Τέλος, σε σχέση με ζητήματα διάρκειας, ανωτάτων ορίων κ.λπ., το μέτρο διαρρυθμίζεται όπως και η προσωρινή κράτηση, κατ' ανάλογη εφαρμογή των ά. 287 και 288 ΚΠΔ.

13. Σχετικά με τους **καταδίκους**, θεσπίζεται με το ά. 110B ΠΚ (ως προς ενήλικες), και με το ά. 129A (ως προς ανηλίκους) ο θεσμός της απόλυσης καταδίκων υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση. Πρόκειται και εδώ για ένα *ενδιάμεσο στάδιο* έκτισης της ποινής μεταξύ του εγκλεισμού και της [παραδοσιακής] υφ' όρον απόλυσης κατ' ά. 105 ΠΚ. Γι' αυτό άλλωστε και η απόλυση με ηλεκτρονική επιτήρηση δεν παρατείνεται πέραν του χρόνου κατά τον οποίο ενεργοποιείται το δικαίωμα του καταδίκου να απολυθεί υπό όρο, κατ' ά. 105 ΠΚ.

Προϋποτίθεται και εδώ η αίτηση (άρα συναίνεση) του καταδίκου, ο οποίος όμως θα πρέπει να εκτίει ποινή πρόσκαιρης ή ισόβιας κάθειρξης (όχι φυλάκισης, καθώς σπάνια πλέον οι επιβαλλόμενες από τα δικαστήρια ποινές φυλάκισης οδηγούν σε εγκλεισμό, εν όψει των θεσμών της κοινωφελούς εργασίας, της μετατροπής και της αναστολής εκτέλεσης της ποινής, που καλύπτουν πλέον ποινές φυλάκισης έως και 5 ετών, κατ' ά. 82 και 99-100 ΠΚ) και να έχει εκτίσει αντιστοίχως ήδη – προκειμένου για ένα μόνο έγκλημα– τα 2/5 της ποινής του ή τουλάχιστον 14 έτη (με ευεργετικό υπολογισμό), αλλά έχοντας παραμείνει στο σωφρονιστικό κατάστημα τουλάχιστον για το 1/5 της ποινής που του επιβλήθηκε ή, σε περίπτωση ισόβιας κάθειρξης, τουλάχιστον για 12 έτη⁹.

⁹ Υπενθυμίζεται ότι για την [παραδοσιακή] υφ' όρον απόλυση, ως προς μεν τους καταδίκους για πρόσκαιρη κάθειρξη πρέπει να έχουν εκτιθεί συνολικά (με ευεργετικό υπολογισμό) τα 3/5 της ποινής, ως προς δε καταδίκους για ισόβια κάθειρξη, τα 20 έτη (ά. 105§§1,6 ΠΚ).

14. Ενδιαφέρον είναι εδώ ότι το υπό ηλεκτρονική επιτήρηση άτομο έχει τη δυνατότητα να εξέρχεται της οικίας του για να εργάζεται, να εκπαιδευτεί, να καταρτίζεται επαγγελματικά, να συμμετέχει σε προγράμματα απεξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες ή αλκοόλ ή και να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις που του έχουν επιβληθεί (ά. 110B §3 ΠΚ). Μάλιστα, σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 1), «οι προαναφερόμενες έννοιες θα πρέπει να ερμηνεύονται με ευρύτητα, έτσι ώστε να εντάσσονται σε αυτές όλες εκείνες οι δραστηριότητες που δύνανται να συνιστούν μια επωφελή για τον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά του καταδίκου ενασχόληση».

15. Αν και στον νόμο προβλέπεται η επιβολή υποχρεώσεων τόσο σε ενήλικες όσο και σε ανηλίκους απολυόμενους (βλ. ά. 110 Β § 3 και 129 Α § 6), όπως θα μπορούσε να είναι η παρακολούθηση και υποστήριξή τους από αρμόδιους φορείς, ωστόσο, δεν προβλέπεται ρητά στον νόμο η δυνατότητα των υφ' όρον απολυομένων ενηλίκων ή και ανηλίκων να τυγχάνουν μέριμνας, στήριξης αλλά και επιτήρησης/ επιμέλειας από τις εν ευρεία έννοια κοινωνικές υπηρεσίες του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, δηλ. αντίστοιχα από Επιμελητές Κοινωνικής Αρωγής και Επιμελητές Ανηλίκων, αν και η αρμοδιότητα αυτή θεωρώ ότι προκύπτει από τους γενικότερους καταστατικούς νόμους από ιδρύσεως αυτών των υπηρεσιών (πρβλ. ιδίως π.δ. 195/2006 και π.δ. 49/1979, αντιστοίχως), αλλά και από το καθηκοντολόγιο των δύο κλάδων, όπως αυτό περιγράφεται στον Οργανισμό του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (π.δ. 101/2014)¹⁰. Σε κάθε περίπτωση, είναι αυτονόητη, νομίζω, η μεγάλη σημασία που έχει για κάποιον που αποφυλακίζεται για πρώτη φορά, έστω και προσωρινά, να τύχει της αρωγής και καθοδήγησης ενός κοινωνικού φορέα, π.χ. για να βρει εργασία και να επανασυνδεθεί με την οικογένειά του, αλλά και για

¹⁰ Βλ. ιδίως , ά. 26, όπου στην αποστολή των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων «... η συνδρομή και επίβλεψη ατόμων, τα οποία [...] απολύονται υπό όρους...». Σημειώνεται ότι ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνονται και από τη θέση αυτή στην αγαπητή συνεργάτιδα κ. Πάρη Ζαγούρα, Εγκληματολόγο και Επιμελήτρια Ανηλίκων, για τις πληροφορίες και ιδέες που μου έδωσε ως προς το υπό συζήτηση θέμα.

να ενεργεί σύννομα, χωρίς παρεκτροπές και άλλες παραβατικές ενέργειες.

Εξάλλου, οι προϋποθέσεις χορήγησης της απόλυσης με ηλεκτρονική επιτήρηση είναι ίδιες με εκείνες της [παραδοσιακής] υφ' όρον απόλυσης των ά. 105 επ. και επομένως *ως κανόνας τίθεται και εδώ η χορήγηση της απόλυσης, μόνο δε κατ' εξαίρεση και με ειδική αιτιολογία μπορεί να γίνει απόρριψη της αίτησης (ά. 106§1 ΠΚ).*

16. Αντίστοιχα ισχύουν και για τους *ανηλίκους* μετά την έκτιση του 1/3 της ποινής τους, αλλά είναι δυνατόν να τεθούν σ' αυτούς πρόσθετοι όροι και υποχρεώσεις, με βάση τις εκθέσεις της κοινωνικής υπηρεσίας του Ειδικού Καταστήματος Κράτησης Νέων και της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων. Οι εκθέσεις αυτές υποβάλλονται υποχρεωτικά στο Δικαστήριο Ανηλίκων και συνεκτιμώνται από αυτό κατά τη λήψη της απόφασής του (ά. 129Α ΠΚ).

17. Τέλος, ως προς τους **κρατούμενους σε άδεια** (ά. 54 και 56 ΣωφρΚ), κύριος σκοπός του νομοθετήματος υπήρξε η *διεύρυνση της χορήγησης αδειών σε άστεγους, αλλοδαπούς και στερούμενους οικογενείας κρατούμενους*, οι οποίοι, μη έχοντας σταθερή διαμονή και δομημένο οικογενειακό περιβάλλον, δεν μπορούσαν έως τώρα να παίρνουν εύκολα άδειες από τα αρμόδια συμβούλια των καταστημάτων κράτησης. Ωστόσο, οι κρατούμενοι αυτοί δεν παραμένουν ανεξέλεγκτοι κατά το διάστημα της αδειάς τους, αλλά ελέγχονται, με επιβολή σε αυτούς περιοριστικών όρων, όπως –διαζευκτικά ή σωρευτικά– η υποχρέωση εμφάνισης στις αστυνομικές αρχές του τόπου διαμονής, η απαγόρευση απομάκρυνσης από τον συνήθη τόπο διαμονής, η απαγόρευση εξόδου από τη χώρα και η απαγόρευση προσέγγισης ή επικοινωνίας με ορισμένα πρόσωπα.

18. Επιπλέον, με τον υπό συζήτηση νόμο 4205/2013 θεσπίσθηκε νέο *αδίκημα (ά. 173Α ΠΚ)* που εφαρμόζεται και στις τρεις προαναφερθείσες κατηγορίες ατόμων υπό ηλεκτρονική επιτήρηση και που καθιστά αξιόποινη την *παραβίαση του περιορισμού κατ' οίκον με ηλεκτρονική επιτήρηση*, είτε αυτό γίνεται με εκ προθέσεως επέμβαση καθ' οιονδήποτε τρόπο στο σύστημα ηλεκτρονικής επιτήρησης, είτε με

αλλοίωση των συναφών με την επιτήρησή του προσωπικών δεδομένων, είτε και με διαφυγή τού υπό επιτήρηση ατόμου, εκμεταλλευόμενου βλάβη ή μη ορθή λειτουργία της συσκευής ή του συστήματος επιτήρησης¹¹. Προβλεπόμενη ποινή για μεν τον αυτουργό είναι εδώ φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, για δε τον τυχόν συμμετοχο τουλάχιστον δύο ετών ή, εάν πρόκειται για εμπλεκόμενους με την επιτήρηση υπαλλήλους (σωφρονιστικούς, αστυνομικούς, κ.λπ.), κάθειρξη μέχρι οκτώ ετών.

19. Εάν, πάντως, το υπό παρακολούθηση άτομο απλώς ανοίξει την πόρτα της οικίας και φύγει χωρίς επέμβαση ή αλλοίωση στη συσκευή, το ηλεκτρονικό σύστημα ή τα αρχεία που αφορούν την παρακολούθησή του, τότε πρέπει να εφαρμοσθεί το νεοπαγές πολύ ηπιότερο άρθρο 182§3 ΠΚ, που προβλέπει ποινή φυλάκισης μέχρι έξι μηνών για όποιον έχει τεθεί υπό ηλεκτρονική επιτήρηση και παραβιάζει τους περιορισμούς που του έχουν επιβληθεί νόμιμα στην ελευθερία της διαμονής του και τις σχετικές υποχρεώσεις του. Αντίθετα, το ά. 173 ΠΚ, που προβλέπει ως αξιόποινη πράξη την απόδραση κρατουμένου με απειλούμενη ποινή φυλάκισης για τον αυτουργό έως ένα έτος, δεν έχει εδώ εφαρμογή, διότι κάνει λόγο για «φυλακισμένο ή άλλο κρατούμενο», άρα για άτομο που εκτίει ποινή κατά της ελευθερίας στη φυλακή και όχι για άτομο που τελεί απλώς υπό περιορισμό. Εξάλλου, στην περίπτωση του ά. 173 Α η νομοτυπική υπόσταση του εγκλήματος περιλαμβάνει στοιχεία που προϋποθέτουν μια ενσυνείδητη προσπάθεια ακύρωσης του ηλεκτρονικού συστήματος παρακολούθησης και όχι απλώς μια προσπάθεια απόκτησης της ελευθερίας μέσω απόδρασης, όπως αντίθετα συμβαίνει με το ά. 173 ΠΚ. Επομένως, εάν συγκριθεί η κοινωνική απαξία των δύο διατάξεων, 173Α και 173 ΠΚ, οι θεσπιζόμενες ποινές για τους αυτουργούς των αντίστοιχων αδικημάτων δεν φαίνονται να είναι δυσανάλογες μεταξύ τους, ώστε να υπάρξει παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, όπως αντίθετα υπαινίχθηκε το Επιστημονικό Συμβούλιο της Βουλής των Ελλήνων στη σχετική

¹¹ Για την ερμηνεία αυτής της διάταξης, όπως και εκείνης του ά. 182 Α, βλ. ενδεικτικά τον σχολιασμό του Αλ. Π. Κωστάρα στο έργο του Ποινικό Δίκαιο. Επιτομή Ειδικού Μέρους (Άρθρα 134-410), Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2014⁴, 160 επ. και 201 επ.

(<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/h-ilkat-epi.pdf>).

20. Πέρα από τις ανωτέρω διατάξεις των ά. 173Α και 182§3 ΠΚ, η *παραβίαση των όρων* υπό τους οποίους χορηγείται ο κατ' οίκον περιορισμός δημιουργεί για το υπό επιτήρηση άτομο πρόσθετα προβλήματα, ανάλογα προς εκείνα που αφορούν γενικότερα την παραβίαση περιοριστικών όρων στην προδικασία, την υφ' όρον απόλυση και τη χορήγηση άδειας κρατουμένου, με έσχατη μάλιστα συνέπεια τη *δυσνητική ανάκληση* ή και την *υποχρεωτική άρση της δυνατότητας διαβίωσης του ατόμου εκτός φυλακής* και άρα την επιστροφή ή την για πρώτη φορά εισαγωγή του σ' αυτήν, κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στον νόμο (ά. 110B §5 4, 5 ΠΚ).

21. Προβαίνοντας σε μια *γενικότερη αποτίμηση του θεσμού*, έχω τη γνώμη ότι, παρά τις επισημανθείσες ανωτέρω ελλείψεις, η νομοτεχνική διαμόρφωση του θεσμού παρέχει εγγυήσεις για τη δημιουργία ασφαλιστικών δικλείδων (ανωτ., παρ. 5) και συνακόλουθα για την επίτευξη μιας χρυσής τομής ανάμεσα στην ανάγκη ασφάλειας της κοινωνίας και στην ανάγκη για ανθρωπιστική/ δικαιοκρατική μεταχείριση των κατηγορουμένων ή καταδίκων. Ειδικότερα, σε σχέση με τον υπό συζήτηση νόμο:

22. Από τη μια πλευρά, ως προς την *ανάγκη ασφάλειας*, δεν περιλαμβάνονται στο πεδίο εφαρμογής του θεσμού, ως περιοριστικού όρου ή ως υφ' όρον απόλυσης, *εγκλήματα* που είναι, κατά την Αιτιολογική Εκθεση (σελ. 1 και 4), *ιδιαίτερα μεγάλης κοινωνικής απαξίας και σοβαρότητας*, όπως η χωρίς ελαφρυντικά ανθρωποκτονία από πρόθεση, η ληστεία από κουκουλοφόρο ή με θανατηφόρο αποτέλεσμα, η εγκληματική οργάνωση, οι τρομοκρατικές πράξεις, ο βιασμός, οι ιδιαίτερα επιβαρυντικές περιπτώσεις παραβίασης του νόμου περί ναρκωτικών, καθώς και σειρά σοβαρών εγκλημάτων κατά ανηλίκων (ά. 110B §1, εδ. τελευταίο και ά. 282§3, περ. β, εδ. τελευταίο ΠΚ' πρβλ. και ά. 105§6 ΠΚ' ως προς τους κρατούμενους σε άδεια, βλ. ά. 55§1 ΣωφρΚ όπως ισχύει, ιδίως μετά την τροποποίηση του ν.

4274/2014), αν και εδώ εγείρεται το ερώτημα, μήπως επιχειρείται έτσι δεύτερη αξιολόγηση μιας ήδη κριθείσας δικαστικής υπόθεσης.

23. Από την άλλη πλευρά, ως προς την ανάγκη για ανθρωπιστική/δικαιοκρατική μεταχείριση των κατηγορουμένων ή καταδίκων, παρέχεται στον υπό επιτήρηση μια σημαντική δυνατότητα να αποφεύγει το φθοροποιό περιβάλλον της φυλακής και όλα τα προαναφερθέντα (ανωτ., παρ. 3) «δεινά της φυλάκισης». Επιπλέον, προϋποθέσεις για να υποβληθεί κάποιος στον κατ' οίκον περιορισμό είναι η προηγούμενη συναίνεσή του (βλ. προηγηθείσες αναπτύξεις) καθώς και το ότι πρέπει να τυγχάνουν επεξεργασίας, κατά τον νόμο (ά. 4 ν. 4205/2013) «μόνο εκείνα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που είναι αναγκαία και πρόσφορα για την επίτευξη των σκοπών της ηλεκτρονικής επιτήρησης, οι οποίοι συνίστανται στην ανάγκη διασφάλισης της συμμόρφωσης των επιτηρούμενων προσώπων προς τις εκ του νόμου υποχρεώσεις τους και την προστασία του κοινωνικού συνόλου δια της αποτροπής, πρόληψης και καταστολής νέων εγκλημάτων». Ωστόσο, οι προϋποθέσεις αυτές είναι, αναμφίβολα γενικού χαρακτήρα και μπορούν εύκολα να παρακαμφθούν ή να παρερμηνευθούν στην πράξη. Πράγματι, η όποια συναίνεση που παρέχεται από το υπό περιορισμό άτομο ενδέχεται να μην είναι οικειοθελής και ελεύθερη, καθώς, όπως παρατηρήθηκε από τον *Νίκο Κουλούρη*¹², η συναίνεση αυτή τελεί «υπό τη δαμόκλειο σπάθη του εγκλεισμού στη φυλακή».

24. Επίσης και η *προστασία των προσωπικών δεδομένων* δεν φαίνεται να είναι πλήρης, παρά τις προαναφερθείσες μεγαλόστομες διακηρύξεις στο ά. 4 του ν. 4205/2013, δεδομένου ότι κατά την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα στην από 17.2.2014 γνωμοδότησή της για το σχέδιο π.δ. με το οποίο θα υλοποιούνταν ορισμένες διατάξεις του *θεσμού*, *διαπιστώθηκαν* *ελλείψεις* (http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,120923&_dad=portal&_schema=PORTAL) ως προς την εξαντλητική αναφορά των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που θα τυγχάνουν επεξεργασίας, τα

¹² Στις παρατηρήσεις του για τα ά. 110 Β και 110 Γ στον σχολιασμένο Ποινικό Κώδικα με επιμ. *Αρη Χαραλαμπίκη* (έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, τ. 1, 2014², σελ. 887).

δικαιώματα των επιτηρουμένων, τη δυνατότητα διόρθωσης των δεδομένων, τη διαδικασία καταστροφής τους μετά την πάροδο του νόμιμου χρόνου (5ετία), τη λήψη των απαραίτητων οργανωτικών και τεχνικών μέτρων για την ασφάλεια της επεξεργασίας, κ.λπ. Ηδη το σχετικό π.δ. έχει δημοσιευθεί (είναι το π.δ. υπ' αρ. 62/29.4.2014) (http://www.nb.org/blog/wp-content/uploads/2014/05/%CE%A0%CE%94-62_29.4.2014.pdf), το οποίο μάλιστα προβλέπει οικονομική επιβάρυνση για το υπό επιτήρηση άτομο έως και 15 ευρώ ημερησίως, εκτός εάν το άτομο αυτό αποδεικνύει την οικονομική του αδυναμία να αντιμετωπίσει το έξοδο. Εξάλλου, έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία ανάδειξης του λεγόμενου αναδόχου, έτσι ώστε πολύ σύντομα να ξεκινήσει η *πilotική εφαρμογή του θεσμού* για 100 (το πολύ) καταδίκους και 100 (το πολύ) υποδίκους.

25. Εν όψει των ανωτέρω δεδομένων, η σχετική ελληνική νομοθεσία για τον κατ' οίκον περιορισμό με ηλεκτρονική παρακολούθηση φαίνεται ότι σε θεωρητικό επίπεδο βαίνει προς την ορθή κατεύθυνση, σύμφωνα και με όσα αναπτύχθηκαν προηγουμένως, *αν και μεγάλης σημασίας είναι εν τέλει το ποιοι και πώς θα εφαρμόσουν αυτή τη νομοθεσία, ώστε να μη αποβεί αυτή απλώς ένας ακόμη τρόπος για διεύρυνση του ιστού της ποινικής καταστολής (net widening).*

Σε κάθε περίπτωση, για την καλύτερη εφαρμογή αυτής της νομοθεσίας χρήσιμο θα ήταν να ληφθούν υπόψη οι *νομοτεχνικές βελτιώσεις* που εισηγήθηκα ανωτέρω, δηλ. αφενός να γίνουν πιο ευέλικτες και ορθολογικές οι συνθήκες παραμονής κατ' οίκον των υποδίκων (ανωτ., παρ. 10) και οι προϋποθέσεις χορήγησης σε υποδίκους του περιοριστικού αυτού μέτρου (είναι αδιανόητο με την υπάρχουσα ρύθμιση να μπορούν να απολαμβάνουν αυτού του περιοριστικού μέτρου όσοι είναι ύποπτοι για φυγή ή για διάπραξη νέων εγκλημάτων και μάλιστα μόνον αυτοί! –ανωτ., παρ. 11) και αφετέρου να συνοδεύεται η εφαρμογή της εναλλακτικής ποινής του κατ' οίκον περιορισμού κατ' ά. 110B ΠΚ από την ενεργό παρουσία και βοήθεια, αλλά και έλεγχο των κατά νόμο αρμοδίων κοινωνικών λειτουργών (Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής και Επιμελητών Ανηλίκων), –όπως άλλωστε προβλέπεται αντίστοιχα στο ά. 100§1 ΠΚ για εκείνους στους

οποίους χορηγείται αναστολή υπό επιτήρηση-, έτσι ώστε εν τέλει ο απολυόμενος με ηλεκτρονική επιτήρηση να μπορεί, σε αυτά τα πρώτα του βήματα στην ελεύθερη κοινωνία, να έχει την απαραίτητη στήριξη, βοήθεια αλλά και επιτήρηση από κάποιον ο οποίος κατά τεκμήριο γνωρίζει πώς θα επιτευχθεί αυτό (ανωτ., παρ. 15).

26. Εν κατακλείδι, θα πρέπει κατά τη γνώμη μου να δοθεί *προτεραιότητα* κατά την εφαρμογή αυτού του νεοπαγούς για την Ελλάδα θεσμού σε *ανηλίκους 15-18 ετών* που εκτίουν ποινή σωφρονιστικού περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων (ΕΚΚΝ). Είναι κρίμα τα νέα αυτά παιδιά, όσο σοβαρή και αν είναι η αξιόποινη πράξη που έχουν τελέσει (άλλωστε σημειώθηκε ήδη –ανωτ., παρ. 22-, ότι για ορισμένες πολύ επίμεμπτες αξιόποινες πράξεις ο θεσμός δεν έχει εφαρμογή), να παραμένουν στο φθοροποιοό περιβάλλον της φυλακής, αντί να τους δοθεί μια δεύτερη ευκαιρία να οργανώσουν τη ζωή τους μέσα στην ελεύθερη κοινωνία, όπως και οι συνομήλικοί τους. Θα ήταν χρήσιμο, μάλιστα, να αντικατασταθούν πλήρως οι ποινές όσων ανηλίκων 15-18 ετών εκτίουν τώρα ποινή σε ΕΚΚΝ με την εναλλακτική ποινή της ηλεκτρονικής επιτήρησης, στο εξής πλαίσιο: η διανυκτέρευσή τους θα μπορούσε να πραγματοποιείται σε ημιανοικτή δομή/ μονάδα μέριμνας, ενώ η εξωιδρυματική επίβλεψή τους κατά τη διάρκεια της ημέρας θα μπορούσε να ανατεθεί σε επιμελητή ανηλίκων προκειμένου να σχεδιασθεί και υλοποιηθεί ένα εποικοδομητικό γι' αυτούς σχέδιο κοινωνικής [επαν]ένταξης, σε συνεργασία με κοινοτικούς φορείς εκπαίδευσης και ειδικής συμβουλευτικής.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Σημειώθηκαν ήδη ανωτέρω ορισμένα βασικά έργα ή ιστότοποι που τεκμηριώνουν τα όσα αναπτύσσονται στο κείμενο του υπογράφοντος. Περαιτέρω, ως προς την *ελληνική* βιβλιογραφία, μπορούν να αναφερθούν κατωτέρω ενδεικτικά ορισμένες μελέτες που αναφέρονται και στο έργο μου «Ποινική Καταστολή μεταξύ Παρελθόντος και Μέλλοντος», έκδ. 2009⁵, με συνεργ. Ν.Κ. Κουλούρη, έκδ. Σάκκουλα, αρ. 312α, σελ. 385 και σημ. 98, αλλά και μελέτες ή έργα που δημοσιεύθηκαν μεταγενέστερα: Αγλ. Μ. Τσήτσουρα, Τεχνολογία και Αντεγκληματική Πολιτική: Η ηλεκτρονική

επιτήρηση, στον Πανηγυρικό Τόμο για τα Εικοσάχρονα του Ελλην. Τμήματος της Διεθνούς Εταιρείας Κοινωνικής Αμύνης, Θεσσαλονίκη, 1992, 521-532, *Ευστρ. Παπαθανασόπουλου*, Κατ' οίκον φυλάκιση με ηλεκτρονική επιτήρηση. Μετεξέλιξη του πανοπτικού σχήματος, Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, 5-10/ 1990-1992, 225-241, *Eug. Trivizas*, Towards the perfect panopticon? Electronic Monitoring and the Criminal Justice System, Χρονικά Εργαστηρίου Εγκληματολογικών Επιστημών Τμήματος Νομικής ΔΠΘ, 8/ Δεκ. 1993, 21-52, *Παν. Παπαϊωάννου*, Κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση. Το μέλλον της ποινικής καταστολής;, περ. «Ελληνική Δικαιοσύνη», 36: 1995, 32-45, *Δημ. Ζημιανίτη*, «Μεταμοντέρνες ποινές»: Η ηλεκτρονική επιτήρηση, ΠοινΔικ 1/1998, 460-465, *Χαρ. Δημόπουλου*, Η κρίση του θεσμού της Φυλακής και οι Μη Φυλακτικές Κυρώσεις, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1998, 419-436, *Θ. Παπαθεοδώρου*, Η ηλεκτρονική επιτήρηση ως εναλλακτικό μέτρο έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινών: Το παράδειγμα του γαλλικού νόμου 97-1159 της 19.12.1997, ΠοινΔικ 1/ 1998, 927-932 και *του ιδίου*, Επιτηρούμενη δημοκρατία. Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών στην κοινωνία της διακινδύνευσης, Βιβλιόραμα, 2009, *Ν. Κουλούρη*, Επιτήρηση και Ποινική Δικαιοσύνη, Οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009, ιδίως σελ. 159 επ., 214 επ., *Μαρίας Αρχιμανδρίτου*, Η φυλάκιση ως τρόπος έκτισης και ως μορφή έκτισης ποινής, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2012, ιδίως σελ. 111 επ.

Από την πρόσφατη αλλοδαπή βιβλιογραφία βλ. ιδίως τη συλλογή μελετών: *M. Nellis/ K. Beyens/ D. Kaminski (eds.)*, Electronically Monitored Punishment, New York: Routledge, 2013, καθώς και τη μελέτη: *Delphine Vanhaelmeesch/ Tom Vander Beken*, Punishment at home: Offenders' experiences with electronic monitoring, in: European Journal of Criminology, 11: 2014, 273-287, όπου και περαιτέρω παραπομπές σε παλαιότερα συναφή έργα και μελέτες.